

KRANJCI U LICI

FEDOR MOAČANIN
41000 Zagreb
Ilirski trg 2

UDK 949.713:39
Izvorni znanstveni rad

Prema oskudnim pisanim i publiciranim izvorima »Kranjci« su doselili u Liku na kraju 17. st. Sami su se nazivali Hrvatima, ali su ih ostali Hrvati i Srbi zvali »Kranjcima«. Smatralo se da taj naziv potječe od njihovog kajkavskog govora ili od njihova porijekla iz hrvatskih pokrajina koje su graničile s Kranjskom. Autor sumnja i u jedno i u drugo tumačenje. Prema njegovu mišljenju radi se o hrvatskim povratnicima iz tadašnje vojvodine Kranjske.

Govoreći o »Kranjcima« u Lici moramo odmah istaknuti na koji teritorijalni opseg Like mislimo. Poslije ukidanja Vojne krajine 1881. i obrazovanja Ličko-krbavske županije uobičajilo se Likom nazivati sav prostor koji je ta županija obuhvaćala. Otada se u Liku ubrajaju npr. Otočac, Brinje, Brlog itd; to znači krajevi koji nikada nisu bili pod Turcima. Nas ovdje zanima samo ono područje koje se od vremena oslobođenja od Turaka krajem 17. st. naziva »Grofovije Lika i Krbava«, a koje od sredine 18. st. pripada Ličkoj regimenti Karlovačkog generalata. Pri tom, dakako, ne mislimo na primorje spomenute regimente.

Na području tako definirane Like naseljava se devedesetih godina 17. st. stanovništvo, u izvorima tog vremena zabilježeno kao »Kranjci«. Objavljena izvorna građa o »Kranjcima« u Lici vrlo je oskudna, a podaci nisu uvijek potpuno jasni. Postoje svega tri izvorna dokumenta koje ćemo promotriti po kronološkom redu.

Prvi je opis Like i Krbave koji je 1696. sastavio senjski biskup Sebastijan Glavinić. Opisujući Mušaluk s dvorom Marka Mesića, Glavinić između ostalog kaže: »montales quidem ex Carnicis montibus oriundi decem construxerunt tabernacula (gorštaci pak porijeklom iz kranjskih brda bijahu sagradili deset koliba)«.1) U opisu Kosinja Glavinić navodi: »... sunt in circuitu ternae villae seu pagi, superior est e Carniolae confiniis eo translatorum incolarum domus 40, post hos Vallachorum est medius pagus 100 capitum, tertius Croatorum 40 sessiones seu fundos tenentium (u okrugu su tri sela, gornje čini 40 domova stanovnika preseljenih iz kranjskih graničnih područja, poslije toga je srednje vlaško selo od 100 glava, treće je selo Hrvata koji drže 40 selišta ili zemljišta)«.2) Vlasi shizmatici ugrožavaju katolike svojatajući njihovu zemlju. Pastir je i shizmaticima i katolicima Nikola Uzelac budući kao kaluđer ili srpski

1) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Zagrebiae, 1889, XX, 47.

2) Očigledno se radi o 100 glava obitelji, jer iz daljeg teksta proizlazi da Vlaha ima barem 500.

paroh (utpore kaluger seu Rascianus parochus) podložan vlaškom episkopu Isaiji Popoviću iz Mrača.³⁾ Uzelac je tražio da se ukloni »strani shizmatički episkop iz Metka (radi se o poznatom mitropolitu Atanasiju Ljubojeviću). Ako to bude učinjeno, on obećaje da će zajedno sa svojim Vlasima prijeći u Medak, «... spatiumque cessorum nostris Carniolis, ut securi et pacifici terras incolere valeant».⁴⁾ Očigledno su »Kranjci«, kao najmlađi naseljenici, ti katolici koji su ugroženi od Vlaha. Hrvati su na kosinjsko područje došli odmah iza oslobođenja Like, a njihove posjede i razgraničenje s Vlasima uredio je 1690. komesar Juraj Križanić po nalogu karlovačkog vicegenerala Rabatte.⁵⁾ Budući da dolaze s krajiškog područja i njihove posjedovne odnose uređuje vojna vlast, jasno je da su i oni vojnici kao i »Vlasi«. »Kranjci« su naprotiv bili zavisni seljaci, kako ćemo još vidjeti. To nam također objašnjava zašto su upravo oni bili ugroženi u sukobima oko zemlje.

Drugi dokument koji sadrži podatke o »Kranjcima« izvještaj je grofa Coroninija Unutrašnjoaustrijskoj dvorskoj komori iz 1697.⁶⁾ Opisujući Liku koja ima oko tisuću domova, on navodi: »In queste 1000 case si ritrouano le susequenti nationi:

Di Turchi fatti Christiani case 130, di Valachi catholici venuti da Crompote et santo Giorgio circa 160, di Croati venuti da Brigna et Ottozac 60, Cragnolini, sudditti la maggior parte della signoria di Brod, spetante a cotesta eccelsa camera 140. Il resto Vallachi sismatici, parte venuti dal generalato di Carlistat, parte dali confini banali et parte dalla Dalmatia (u ovih 1000 domova nalaze se ovi narodi: Turaka koji su postali kršćani, domova 130, Vlaha katolika koji su došli iz Krmpota i Sv. Jurja oko 160, Hrvata od Brinja i Otočca 60, Kranjaca, većim dijelom podložnika gospoštije Brod, koja pripada istoj visokoj komori, 140. Ostalo su Vlasi shizmatički koji su dijelom došli iz Karlovačkog generalata, dijelom iz Banske krajine, a dijelom iz Dalmacije)«.

Treći je dokument pismo senjskog (kasnije zagrebačkog) biskupa Martina Brajkovića banu grofu Adamu Batyányu, pisano u Mušaluku 17. 8. 1702.⁷⁾

Brajković navodi da je u Lici i Krbavi peterostruki puk (populus):

Prvo su plemići koji su se počeli naseljavati s područja Gacke odnosno Otočca i Brinja. Drugo su Bunjevci, odlični vojnici, tvrde glave premda katolici, jer ne dozvoljavaju da im bilo kler bilo službenici nametnu ikakve novosti. Treći su pokršteni Turci. Oni su bolji od Bunjevaca i s njima bi se komora vrlo dobro nagodila kad bi htjela razumno raditi. »Quartus populus est eorum, qui ex partibus vicinioribus Carniolae venit ad incolendas aliquas terras Licae, et ideo dicuntur Carnioli ab alliis, illi vero se Croatas apellant, ad omnium aliorum distinctionem. Iste populus fuit assuetus rusticano iugo, neque modo formidat, discrete domino contribuere. Quando insurgunt isti

3) Budući da je bio podložan marčanskom grkokatoličkom episkopu, Uzelac je svakako mogao obavljati vjerske obrede i za vjernike istočnog kao i zapadnog obreda.

4) Monumenta ... XX, 51.

5) Monumenta ..., Zagrabiae, 1885, XVI, 401.

6) Monumenta ... XX, 109.

7) Monumenta ... XX, 216.

homines, sunt pessimi, exemplum tamen non est datum in Lika (četvrti je onaj puk koji je došao iz bližih krajeva Kranjske, da bi se nastanio na nekim zemljištima u Lici, i zato ga drugi zovu Kranjcima — oni pak sebe nazivaju Hrvatima — za razliku od svih drugih. Taj je puk naviknut na seljački jaram i sada se ne boji razumnih podavanja gospoštiji. Ti su ljudi veoma rđavi kad se pobune, no takvog primjera ipak nije bilo u Lici). Peti su, i najbrojniji, Vlasi shizmatici.

Da rezimiramo što nam kažu dosad objavljeni izvori. »Kranjci« u Lici nesumnjivo sami sebe smatraju Hrvatima. Nisu vojnici, nego seljaci-zemljoradnici. Došli su (ne svi, nego većina njih) s područja gospoštije Brod, koja je pod upravom Unutrašnjoaustrijske komore, kao što su u to vrijeme i Lika i Krbava. Drugi ih nazivaju Kranjcima, jer su došli iz bližih krajeva Kranjske.⁸⁾ Ima ih u Lici 140 domova.

Da su lički »Kranjci« zapravo Hrvati pravilno je utvrdio Lopašić još u svojoj biografiji Marka Mesića⁹⁾, a po njemu i Pavičić u svom radu o seobama i naseljima u Lici.¹⁰⁾ No, već Lopašić nije bio sasvim siguran otkuda im naziv »Kranjci«. On se pokušao domišljati da su ih tim imenom prozvali »ili po njihovom kajkavskom narječju ili obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli.«¹¹⁾ Obje hipoteze nisu previše uvjerljive. Ako nitko drugi, a ono barem kosinjski Hrvati morali su znati da se kajkavski ne govori samo u Kranjskoj, nego i u Hrvatskoj. Ta došli su od Ogulina, najbližeg susjedstva i Kranjske i Gorskog Kotara. Pogranični krajevi Hrvatske teško su mogli biti smatrani Kranjskom. Pravi Kranjci su doduše katkad Hrvatsku krajinu, odnosno, Karlovački generalat nazivali »svojom krajinom« obzirom na to što su sudjelovali u njezinu financiranju, ali naši se »Kranjci« zasigurno nisu doselili s krajiškog područja. Pavičić opet previše slobodno interpretira Glavanićeve riječi da su »Kranjci« u Mušaluku došli »ex Carnicis montibus (iz kranjskih brda)« kada ih prevodi »iz brdskih krajeva spram Kranjske«.

Preostaje nam jedina logička hipoteza da su lički »Kranjci« Hrvati, povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske. Pri tome nije bitno jesu li oni neposredno došli u Liku iz Kranjske ili su usput neko vrijeme prije doseljenja boravili i u Hrvatskoj.

Uostalom Valvasor, koji je pisao neposredno prije preseljenja naših »Kranjaca« u Liku, navodi u općem opisu stanovništva Kranjske kao treći narod Hrvate koji stanuju kod Metlike, Podbrežja, Vinice, Černomelja i oko tih mjesta.¹²⁾ Za okolinu Černomelja čak veli: »Ja es ist nicht nur das Kleid und die

8) Ovdje originalni tekst dozvoljava dvostruku interpretaciju. Gramatički bi bilo točno i kada bi »ex partibus vicinioribus Carniolae« preveli sa »iz krajeva bližih Kranjskoj«. Ipak nam se čini vjerojatnija prva interpretacija. Ako prihvatimo drugu, teško je razumjeti zašto Hrvate iz Hrvatske nazivaju Kranjcima.

9) Radoslav Lopašić, Dva hrvatska junaka Marko Mesić i Luka Ibrišimović, Zagreb, 1888, 61.

10) Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb, 1962, sv. 41, str. 186, 190, 256—257.

11) Lopašić 1. c.

12) Johann Weichard Valvasor, Die Ehre des Herzogtums Crain, Rudolfswert, 1877 —9, I, 211.

Rede, sondern auch die Luft Krabatisch (ta nisu samo odjeća i govor hrvatski, nego je to također i zrak).¹³⁾ To obrazlaže time što je taj »hrvatski zrak« štetan za zdravlje stranaca. Za Čatež kaže da je to dvorac kraj kojega je veliko hrvatsko selo.¹⁴⁾ Napokon spominje Kostel, gdje je hrvatska nošnja i jezik.¹⁵⁾ Zar kod tako brojnih Hrvata u Kranjskoj 17. st. doista treba isključiti Kranjsku kao zemlju iz koje dolaze lički »Kranjci«, koji su zapravo Hrvati.

Hipotezi da su lički »Kranjci« doista došli iz Kranjske samo naoko proturječi Coroninijeva tvrdnja da je veći dio »Kranjaca« došao s područja gospoštije Brod, koja je i danas i u 17. st. u Hrvatskoj. Prvo, Coroninijeva tvrdnja ne odnosi se na sve »Kranjce«, nego samo na njihov veći dio. Drugo, kako su u 17. st. zabilježena preseljavanja iz Kranjske u Gorski kotar, nije nemoguće da su i ti »Kranjci« došli u Liku preko brodske gospoštije, ali da su prvotno bili Hrvati iz Kranjske.

U svakom slučaju, tu se pruža prilika za istraživanja eventualnih paralela u etnografskom materijalu iz »kranjskih naselja« u Lici i područja u Kranjskoj koja su u 17. st. nastavali Hrvati. Kad bi ta istraživanja dala pozitivne rezultate, ona bi znatno upotpunila dosadašnje oskudne pisane i publicirane izvore, pa bi možda mogla i objasniti otkuda je došao onaj »manji dio« ličkih »Kranjaca«, koji nije bio s brodske gospoštije. Bilo bi također dobro kada bi i povjesničari istražili ima li neobjavljenih arhivskih podataka o vraćanju Hrvata iz Kranjske. Bila bi dragocjena i suradnja lingvиста. To bi dakle bila prilika za suradnju različitih profila znanstvenih i stručnih radnika iz Hrvatske i Slovenije na zajedničkom znanstvenom projektu.

Iako nismo mogli dati gotova rješenja, nadamo se da nam je uspjelo ukazati na problem i na put kojim bi trebalo dalje ići.

»KRAINER« IN DER LIKA

Zusammenfassung

Der Verfasser erörtert das Problem der »Krainer« in der Lika. Der dürftigen Quellen nach waren sie am Ende des 17. Jh. in der Lika angesiedelt worden. Sie selbst nannten sich Kroaten, wurden aber von anderen, Kroaten sowie Serben, »Krainer« genannt. Man hat angenommen, das diese Benennung von ihrer kajkavischen Mundart oder von ihrer Herkunft aus den an Krain angrenzenden Gegenden Kroatiens herkomme. Beides wird vom Verfasser angezweifelt. Seiner Meinung nach handelt sich hier um kroatische Rücksiedler aus dem Herzogtum Krain, wo im 17. Jh. viele Kroaten ansässig waren. Weitere Forschungen auf volkskundlichem, geschichtlichem und sprachwissenschaftlichem Gebiet könnten vielleicht zu einer Klärung des Problems führen.

13) Valvasor, o. c. I, 220.

14) Valvasor, o. c. III, 122—123.

15) Valvasor, o. c. III, 216—221.